

ابعاد قانونی مسئولیت های حقوقی ، کیفی و انتظامی مهندسی ناظر ساختمان در قلمرو ساخت و ساز شهری و روستایی

سهیلا نورمحمدی

دانش آموخته کارشناسی حقوق دانشگاه تهران، تهران، ایران

وکیل پایه یک دادگستری

Soheila.Nourmohammadi@gmail.com

محمود شمسعلی

دانش آموخته کارشناسی مهندسی عمران دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

Mahmoud.Shamsali@gmail.com

1

چکیده

ساخت و ساز و انجام پروژه های عمرانی امروزه در کشور ایران و در کل دنیا بسیار رونق گرفته است. با به وجود آمدن زندگی شهری افراد شاهد شکل گیری ساختمان های آسمان خراش هستند. ساختن این سازه های غول آسا کاری سخت و در عین حال حساس می باشد. برای اینکه این سازه ها به بهترین شکل ممکن ساخته و به اتمام برسند نیازمند وجود مهندسی ناظر هستند. این مهندسی دارای وظایف زیادی می باشد که باید به این وظایف به صورت درست و اصولی رسیدگی کنند. مسئولیت های مهندس ناظر ساختمان و رعایت آن ها می تواند بر روی خروجی کار تاثیر مثبتی بگذارد. پس الزام وجود این شخص در پروژه های ساختمانی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار می باشد. یکی از معضلات قشر مهندسی به خصوص در ساخت و ساز شهری عدم آگاهی از جایگاه حقوقی و مسئولیت های شغلی خود و عدم اشراف به قوانین و مقررات نظام فنی و اجرایی ساختمان کشور می باشد که باعث بوجود آمدن چالش های زیادی شده که حرفه و جایگاه مهندسان در ساخت و ساز شهری را به خطر می اندازد. با توجه به این که وظایف مهندسی ناظر ساختمان بسیار گسترده است که باید به صورت موشکافانه جزئیات آن بیان شود تا در خصوص حوزه اختیارات و مسئولیت های او بررسی جامعی صورت پذیرد. در این مقاله تلاش شده است تحت عناوین مختلف حقوقی به بیان قوانین و مقررات مرتبط پرداخته تا دید کلی در این خصوص ارائه دهد. در پایان نیز راهکارهایی برای حل این مشکل ارائه شده است.

واژگان کلیدی: حقوق مهندسی ، مسئولیت مدنی ، مسئولیت کیفی ، مهندس ناظر ، خسارت

مقدمه

در نظام حقوقی ایران در حوزه های مختلف می توان مسئولیت های متفاوتی را برای افراد تعریف و تبیین کرد که در این خصوص مهندسی ناظر مستثنی نیستند. این مسئولیت ها ممکن است ناشی از تخلف از شرایط قانونی و یا شرایط قراردادی باشند. مهندس ناظر به مانند سایر متعهدین قراردادی ، در تنظیم قرارداد با تعیین موضوع قرارداد و مفاد و شروط مندرج در آن منعقد می نمایند. موضوع قرارداد نظارت، اصولاً عبارت است از نظارت بر اجرای فنی احداث ساختمان موضوع پروانه ساختمانی صادره از شهرداری می باشد و ملاک نظارت نقشه هایی است که در پرونده ساختمانی شهرداری موجود بوده و طبقاً به تأیید شهرداری و در موارد لزوم به تأیید سازمان نظام مهندسی رسیده است. مدت نظارت نیز بستگی به توافق طرفین دارد ولی غالباً در قراردادهای نمونه یک یا

دو سال تعیین می شود و هر گاه پروانه ساختمان تمدید گردید مدت نظارت نیز قابل تمدید است؛ ولی هر گاه پروانه ساختمانی به هر دلیل تجدید شود قرارداد نظارت نیز باید مجدداً تنظیم شود اعم از اینکه مهندس ناظر سابق طرف قرارداد باشد یا مهندس جدید. اگر در قرارداد فی مابین مالک و ناظر صراحتاً ذکر گردد که «پس از اتمام قرارداد ناظر مسئولیتی نسبت به عملیات پس از آن ندارد» این جمله رافع مسئولیت ناظر نیست به عبارتی نمی توان با عقد قرارداد تعهدات نظارتی را کم یا زیاد کرد.

مبحث قابل توجه و بسیار مهم دیگری در اینجا وجود دارد و آن است که بعضی از مهندسين این تصور را دارند که با اتمام مدت زمان قرارداد مالی فی مابین مالک و خود ناظر، دیگر نسبت به ساختمان تحت نظارتشان هیچگونه تعهدی ندارند. این تصور کاملاً اشتباه بوده و لازم است موکداً یادآوری شود که آن قرارداد صرفاً یک قرارداد مالی بوده و با اتمام مدت قرارداد، مهندس ناظر به هیچ وجه از تعهداتش نسبت به کار کم نمی شود. فقط تنها حسن آن این است که اثبات می شود ناظر از مالک طبلکاری می باشد و می تواند بعد از اتمام کار در محاکم قضایی پیگیری طلب خود شود. متأسفانه در این خصوص پرونده های زیادی وجود دارد و قضات محاکم قضایی و کارشناسان رسمی همگی باهم در خصوص موضوع فوق، وحدت رویه دارند چون پروانه ساختمانی بدون مهندس ناظر، اصالت و هویت ندارد.

مهندسين ناظر ساختمان

ناظر شخصی است حقیقی یا حقوقی که برطبق قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان دارای پروانه اشتغال به کار مهندسی از وزارت مسکن و شهرسازی است و در حدود صلاحیت خود، مسئولیت نظارت بر تمام یا قسمتی از عملیات ساختمانی را برعهده می گیرد. (آیین نامه حفاظتی کارگاه های ساختمانی، ۱۳۷۶)

در گذشته کارهای ارجاع شده توسط سازمان نظام مهندسی ساختمان به مهندسان به صورت تک ناظره بود. تک ناظره بودن به این معنی می باشد که تمام مسئولیت های حرفه ای نظارت ساختمان از لحاظ سازه، معماری، تأسیسات مکانیکی، تأسیسات برقی و نقشه برداری بر عهده یک نفر مهندس عمران یا مهندس معمار است و تنها بعد از امضای تفاهم نامه ۳ جانبه شرکت توانیر و شرکت آب و فاضلاب با مدیر کل راه و شهرسازی و رئیس سازمان نظام مهندسی در پروژه هایی که پروانه ساختمانی بصورت تک ناظره صادر می گردد، حضور مهندسان ناظر برق اماکن و آبفا الزامی بوده و مالک موظف است نظارت بر اجرای نقشه های تأسیسات برقی را توسط ناظر برق اماکن صلاحیت دار و نظارت بر اجرای نقشه های تأسیسات مکانیکی را توسط ناظر صلاحیت دار آبفا انجام دهد. امروزه مسئولیت مهندس ناظر هماهنگ کننده به صورت جمعی و بر اساس تخصص برعهده چهار نفر می باشد. البته یکی از افراد (مهندس عمران یا مهندس معمار) علاوه بر وظایف فردی خود، مسئولیت هماهنگی با سایر ناظرین و مکاتبات با مراجع صدور پروانه و ... را عهده دار می شود و عنوان ناظر هماهنگ کننده به وی داده می شود.

ناظر هماهنگ کننده شخصی حقیقی یا حقوقی دارای پروانه اشتغال و دارای صلاحیت نظارت در رشته معماری یا عمران است که بر اساس شرح خدمات مهندسان رشته های ساختمان، مسئول هماهنگی بین تمامی ناظران در هر ساختمان یا مجموعه ساختمانی و تسلیم کننده گزارش های مرحله ای کار به شهرداری، سازمان استان و یا سایر مراجع ذی ربط می باشد. (مبحث دوم، ۱۳۸۴)

مهم ترین وظیفه ناظر هماهنگ کننده، ایجاد هماهنگی و ارتباط بین سایر ناظران و مجری است و از طرفی مسئول هماهنگی و مدیریت کنترل بر کیفیت و کمیت اجرای پروژه می باشد. در حال حاضر، ناظر هماهنگ کننده نماینده سایر ناظران در ارتباط با مراجع ذیربط نیز می باشد. مسئولیت مهندس ناظر برق در عملیات تخریب بیشتر متوجه کنترل ایمنی محل کنترل برق از لحاظ رطوبت و بارش های جوی است و عمده مسئولیت مهندس مکانیک در زمان تخریب شامل جابجایی کنترل آب، جمع آوری علمک گاز و کنترل محل آن به گونه ای که در محل تردد ماشین آلات خاکبرداری قرار نگیرد.

مسئولیت مدنی مهندسين ناظر

مسئولیت به معنی پاسخگو بودن نسبت به اعمال خود می باشد. در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد، می گویند در برابر او «مسئولیت مدنی» دارد. بر مبنای این مسئولیت رابطه دینی و ویژه ای بین زیان دیده و مسئول به وجود می آید: زیان دیده طلبکار و مسئول بدهکار می شود و موضوع بدهی جبران خسارت است که به طور معمول با دادن پول انجام می پذیرد. این مسئولیت ناشی از اراده و اختیارات انسان است. مسئولیت مدنی یعنی مسئولیت پرداخت خسارت، بنابراین هر کجا شخصی در برابر دیگری مسئول جبران خسارتی باشد در آنجا مسئول است. مسئولیت مدنی جزو وقایع حقوقی است چون حتی در جایی که شخصی عمداً به دیگری آسیب می زند و یا از اجرای قرارداد خودداری می کند، این قانون است که مسئولیت را بر عهده آن قرار می دهد. اصطلاح مسئولیت مدنی در زبان حقوقی کنونی، نمایانگر مجموعه قواعدی است که وارد کننده زیان را به جبران خسارت زیان دیده ملزم می سازد. از دیدگاه دیگر، در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد می گویند در برابر او مسئولیت مدنی دارد. (کاتوزیان، ۱۳۹۰)

بر اساس ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد». طبق این ماده برای تحقق مسئولیت مدنی مهندسين، وجود سه رکن ضروری است که در صورت فقدان یکی از این سه رکن، مسئولیت منتفی می شود. ارکان مسئولیت مدنی عبارتند از: ضرر، فعل زیانبار، رابطه سببیت بین عمل زیانبار و ضرر. با ورود خسارت مالی به افراد درگیر در پروژه و هم چنین ثالث در صورتی که بروز خسارت مستند به فعل ناظر باشد، ناظر بر اساس قواعد مسئولیت مدنی مکلف به جبران خسارت می باشد.

مسئولیت کیفری مهندسين ناظر

هر شخصی که مرتکب عملی مجرمانه شود، مستحق مجازات است. با این وجود ممکن است در مواردی، موانعی ایجاد شود که بر اساس آن شخص مجرم مجازات نشود. از جمله موانع مسئولیت کیفری می توان به: مجنون بودن یا نابالغ بودن مجرم و یا انجام عمل مجرمانه در حالت مستی و اکراه شخص اشاره کرد که از حوصله این بحث خارج است. افرادی که مستحق مجازات می شوند، افرادی ذاتاً بد و خلافکار نیستند، بلکه گاهی تنها اشتباه آن ها این است که یک بار در مقابل انجام قانون و وظایف قانونی کوتاه آمده اند.

قانون گذار در ماده ۲۸۹ قانون مجازات اسلامی جرایم را به دو دسته عمد و غیر عمدی تقسیم می کند جرایم عمدی در صورت وجود قصد فعل و قصد نتیجه ایجاد شده که در نهایت موجب قصاص می شود و در غیر این صورت جرم غیر عمدی است و حسب مورد شبه عمد و یا خطای محض می باشد اما با توجه به اینکه در بسیاری از موارد کم کاری یا تقصیر مهندس ناظر در پروسه ساخت و ساز منجر به بروز حادثه می شود مسئولیت کیفری مهندسان در قالب جرم غیر عمد قابل بررسی است. طبق ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی، بخش تعزیرات «در صورتی که قتل غیر عمد به واسطه بی احتیاطی یا بی مبالاتی یا اقدام به امری که مرتکب در آن مهارت نداشته است یا به سبب عدم رعایت نظامات واقع شود، مسبب به حبس از یک تا سه سال و نیز به پرداخت دیه در صورت مطالبه از ناحیه اولیای دم محکوم خواهد شد مگر اینکه خطای محض باشد.»

طبق تبصره ماده ۱۴۵ «تقصیر اعم از بی احتیاطی و بی مبالاتی است. مسامحه، غفلت، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی و مانند آنها، حسب مورد، از مصادیق بی احتیاطی یا بی مبالاتی محسوب میشود». بنابراین چنانچه از عدم نظارت دقیق مهندس ناظر خسارت جانی به افراد درگیر در ساخت و ساز و یا حتی ثالث وارد شود، عدم آگاهی مهندس ناظر از مراحل ساخت و ساز عملیات

اجرائی در نزد مراجع قضایی پذیرفتنی نخواهد بود و جزو تقصیرات مهندس ناظر محسوب می شود و پرونده در دادسرا و دادگاه کیفری مطرح و ناظر طبق ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی محکوم به پرداخت دیه و تحمل حبس خواهد شد .

عمده ترین پرونده مطروحه در این بخش مربوط می شود به موارد زیر :

- ریزش ساختمان پلاک مجاور حین گودبرداری و فوت افراد در اثر عدم گزارش ناظر و ترک فعل او
- عدم استفاده از کلید محافظ جان برای استخر و جکوزی و عدم گزارش در این رابطه که باعث برق گرفتگی می شود
- عدم استفاده از دریچه تبادل هوا و اجرای پکیج بدون کنترل دریچه هوا که منجر به فوت در اثر کمبود اکسیژن و خفگی می شود.
- استفاده از سیستم پر خطر گرمایشی برای اتاق کارگران و نشت گاز که منجر به گازگرفتگی یا انفجار و مرگ کارگران می شود.
- اتصالی و برق گرفتگی ناشی از موقعیت نامناسب کنتور آب در مجاورت کنتور برق کارگاهی

چند مورد از مهم ترین تخلفاتی که منجر به خسارات مالی یا حوادث جانی شده و در آنها مهندسین ناظر (به تناسب هر رشته) از منظر کارشناسان رسمی دادگستری و محاکم قضایی مقصر شناخته شده اند به شرح ذیل می باشد :

- ۱) گود برداری غیر اصولی و عدم اجرای سازه نگهدارنده مناسب
- ۲) کسری در مترژملک
- ۳) عدم رعایت بر و کف و ارتفاع مجاز
- ۴) عدم نصب آسانسور استاندارد
- ۵) عدم اجرای اسکوپ در نمای ساختمان
- ۶) عدم اجرای کلید محافظ جان
- ۷) عدم اجرای دریچه تبادل هوا
- ۸) اجرای نامناسب فنداسیون و اسکلت ساختمان
- ۹) عدم رعایت موارد ایمنی
- ۱۰) عدم اجرای پارکینگ یا کسری پارکینگ
- ۱۱) اجرای غیر اصولی تاسیسات برقی و گازی

مسئولیت انتظامی مهندسین ناظر

به طور کلی مهندسان ناظر باید از نخستین کلنگی که به زمین می خورد حضور داشته باشند و گزارش کار را تهیه کرده و بر روند عملیات نظارت کنند. این نظارت تا زمانی که ساختمان تحویل مالک داده می شود ادامه دارد . مهندس ناظر بر اساس امضایی که پشت پروانه ساختمان می گذارد به رعایت یک سری ضوابط متعهد می شود و باید مرتب در کارگاه ساختمانی حاضر شود . طبق همین مبحث بعد از مهندس ناظر شهرداری مسئول نظارت بر عملیات ساختمانی است به خصوص در ساختمان هایی که بر مشاعات شهری مثل خیابان ها اشراف دارد اما با توجه به اینکه در جزئیات داخلی ساختمان وظیفه نظارت اصلی با مهندس ناظر است بار سنگینی بر دوش مهندس می باشد. (مبحث دوازدهم، ۱۳۹۲)

طبق ماده ۳۴ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان و نیز تبصره ۷ ماده ۱۰۰ قانون شهرداری مهندسین ناظر ساختمان باید از لحاظ انطباق ساختمان با مشخصات مندرج در پروانه و نقشه دائما نظارت کنند و در پایان کار مطابقت یا مغایرت آن را گواهی کنند. مهندس ناظر اگر به وظایف خود عمل نکند به این صورت که بر خلاف واقع گواهی نماید یا تخلف را به موقع گزارش ندهد موضوع در کمیسیون ماده ۱۰۰ مطرح شده و منجر به صدور رای به جریمه و یا حتی تخریب ساختمان می‌گردد. از طرفی شهرداری موظف است با گزارش کتبی، تخلفات مهندس ناظر را به شورای انتظامی نظام مهندسی اطلاع دهد. شورای انتظامی نظام مهندسی و ساختمانی طبق ماده ۱۷ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان، مرجع صالح رسیدگی به این گونه پرونده ها است و چنانچه تشخیص دهد که مهندس ناظر مرتکب کوتاهی شده است، وی را به محدودیت از کار از شش ماه تا سه سال و در صورت تکرار تخلفات مهندس ناظر، وی را به حداکثر مجازات محکوم می‌نماید. همچنین شورای انتظامی نظام مهندسی موظف است محکومیت مهندس ناظر را در پروانه نظام مهندسی وی ثبت کرده و در یکی از روزنامه های کثیرالانتشار آگهی کند.

ماده ۹۱ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان، مواردی را در زمره تخلفات مهندسین ناظر در نظر گرفته و برای آنها ضمانت اجرایی تعیین شده است. این موارد عبارتند از:

- عدم رعایت ضوابط شهرسازی و مقررات ملی ساختمان و همچنین ضوابط و معیارهای فنی مربوط به آن یا هر اقدام یا عملی که مخالف یا متناقض با مقررات مذکور یا سایر مقررات مربوط جاری کشور باشد، مجازات انتظامی از درجه یک تا درجه پنج.
 - مسامحه و یا عدم توجه در انجام امور حرفه‌ای به نحوی که موجب اضرار یا تضییع حقوق صاحب کار شود، از درجه یک تا درجه چهار.
 - مسامحه و یا عدم توجه در انجام امور حرفه‌ای به نحوی که موجب اضرار غیر و یا تضییع حقوق یا اموال عمومی شود، از درجه یک تا درجه پنج.
 - خودداری از انجام اقدامات بازدارنده یا اصلاحی در مورد تخلفات هر یک از عوامل اجرایی کار از نظر مشخصات لوازم و مصالح و کیفیت انجام کار با توجه به مفاد قراردادهای مربوط و ضوابط و مقررات ساختمانی، از درجه یک تا درجه سه.
 - صدور گواهی‌های خلاف واقع، از درجه یک تا درجه پنج.
 - تعلل در تنظیم و تسلیم گزارش‌هایی که به موجب ضوابط و مقررات یا دستورات مراجع ذیصلاح قانونی موظف به تهیه و تسلیم آنها به مراجع ذیربط بوده است، از درجه یک تا درجه سه.
- براین اساس مجازات های انتظامی مهندسان مطابق جدول شماره ۱ می باشد

جدول ۱: مجازات های انتظامی اصلی مهندسان

درجه مجازات	شرح مجازات
درجه ۱	اخطار کتبی با درج در پرونده عضویت در نظام مهندسی استان
درجه ۲	توبیخ کتبی در پرونده عضویت در نظام مهندسی استان
درجه ۳	محرومیت موقت از استفاده از پروانه اشتغال به مدت سه ماه تا یک سال و ضبط پروانه اشتغال به مدت محرومیت
درجه ۴	محرومیت موقت از استفاده از پروانه اشتغال به مدت یک سال تا سه سال و ضبط پروانه اشتغال به مدت محرومیت
درجه ۵	محرومیت موقت از استفاده از پروانه اشتغال به مدت سه سال تا پنج سال و ضبط پروانه اشتغال به مدت محرومیت

درجه ۶	محرومیت دائم از عضویت نظام مهندسی استان ها و استفاده از پروانه اشتغال
--------	---

تخلفات و پرونده های حقوقی مهندسین ناظری

باتوجه به موضوع مقاله که چالش های حقوق مهندسی و مشکلات بوجود آمده پیش روی مهندسان می باشد، جامعه ی آماری که همه مهندسان برای فعالیت صنفی و حرفه ای خود نیاز به اخذ صالحیت و عضویت در آن دارند و در ساخت و ساز شهری مرجع مهندسان است، سازمان نظام مهندسی هر استان یا شهر که فعالیت های عمرانی در آن انجام می شود . بر اساس آمار اخذ شده از نظام مهندسی استان تهران تعداد پرونده های حقوقی و مراجعه کنندگان که ناشی از مشکلات و اختلافات حقوقی بوجود آمده در حوزه ساخت و ساز شهری می باشد و به شورای حل اختلاف این سازمان مراجعه کرده اند طبق جدول ۲ می باشد. (حاجی حیدری، ۱۳۹۸)

جدول ۲: شرح مراجعات صورت گرفته به سازمان نظام مهندسی استان تهران

ردیف	عنوان	شش ماهه اول سال ۱۳۹۸	شش ماهه اول سال ۱۳۹۹	شش ماهه اول سال ۱۴۰۰
۱	تعداد مراجعه کنندگان	۱۳۲۹	۱۹۶۸	۱۷۶۸
۲	توافق در جلسه حل اختلاف	۱۹۴	۷۸	۱۸۱
۳	توافق بدون برگزاری جلسه	۳۸۲	۵۴۲	۶۹۷
۴	ارجاع به مراجع دیگر	۴۲	۱۶	۲۲
۵	تعویض توافقی ناظر	۱۶	۳۲	۱۹
۶	عدم حضور طرفین در جلسه	۱۸	۱۶	۱۱
۷	نیاز به برگزاری جلسه مجدد	۹	۲	۱
۸	بررسی پرونده ، نقض مدارک یا معرفی کارشناس	۲	۱	۴
۹	عدم توافق طرفین	۱۹	۳	۱
۱۰	تعداد کل جلسات برگزار شده	۳۵۳	۱۵۸	۲۶۴

مدت مسئولیت مهندسین ناظر ساختمان

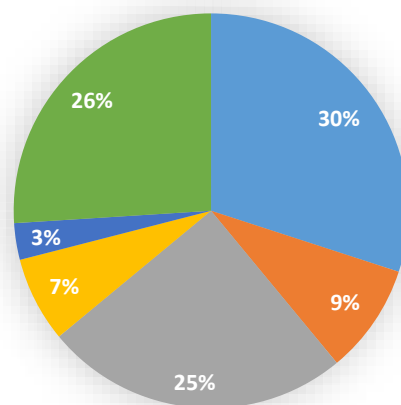
ممکن است این سوال ذهن ایجاد شود که مسئولیت های مهندس ناظر ساختمان چند سال است ؟ و این شخص تا چند سال باید بر روی یک ساختمان نظارت داشته باشد. در جواب این پرسش باید گفت که در برخی از کشورها برای مسئولیت مهندسین در

دوران بهره برداری مدت تعیین شده است مثلاً از ۲۰ سال تا ۵۰ سال. (آیین نامه زلزله، ۱۳۹۳) اما در کشور ما وضعیت نامعلوم است و مهندس ناظر ساختمان وظیفه دارد تا پایان عمر مفید یک سازه آن را تحت نظارت خود داشته باشد. به همین علت مهندس ناظر نباید به ساختمان به چشم یک کالای تاریخ مصرف دار نگاه کند.

مصالح ساختمانی با کیفیت می تواند عمر مفید ساختمان را تا حدود بسیار زیادی افزایش دهد. این حساسیت ها و وسواس ها سبب می شود تا احتمال ایجاد مشکل در یک سازه به حداقل برسد. با به کار بردن مصالح مرغوب مهندسی در زمان پیش آمدن یک مشکل می توانند به راحتی از کار خود دفاع نمایند. بنابراین داشتن تعهد، یک مسئله بسیار مهم در کار مهندس ناظر ساختمان می باشد. هر چقدر مهندس ناظر ساختمان از تعهد کاری بالایی برخوردار باشد می تواند کیفیت یک سازه را نیز افزایش دهد. همین موضوع نیز سبب می شود که احتمال به وجود آمدن حادثه در یک سازه به حداقل برسد. البته لازم به ذکر است که ناظرین در مورد ساختمان هایی که عمدتاً بدلیل نگهداری غلط یا اتمام عمر مفید مصالح و نظایر آن از بین می روند، مسئولیتی ندارند.

فراوانی افراد مقصر در محاکم قضایی

چه در پرونده های اقامه شده نزد دادگاه های عمومی یا کیفری، و چه اختلافاتی که نزد شورای انتظامی سازمان نظام مهندسی مطرح شده اند، در هر حال فردی که مقصر میشود ملزم به جبران خسارت خواهد بود. این جبران خسارت میتواند بسته به ماهیت پرونده و ضرر حاصله، از محرومیت های چندماهه از خدمت تا پرداخت غرامت مالی به فرد آسیب دیده متفاوت باشد. همانگونه که در نمودار ۱ نیز آمده، بیشترین فراوانی به مهندسی ناظر تعلق داشته و این افراد را در رتبه اول در تخصیص تقصیر قرار میدهد؛ که در واقع همین موضوع، این امر را به یکی از چالشهای جدی در رابطه با حقوق مهندس ناظر تبدیل می کند. پس از مهندسی ناظر، خود افراد آسیب دیده یا دیگر افرادی که در نتیجه قصور شخصی خود در فرآیند ساخت و ساز متحمل زیان شده اند، از آن رو که در بسیاری موارد این قصور اقدام علیه خویش محسوب می شود، درصدی از کل تقصیر را به خود اختصاص می دهند. یکی از اقبشاری که در دعاوی حقوق مهندسی درصدی از تقصیر را به خود اختصاص می دهد، پیمانکاران میباشد منتها ذکر این نکته در اینجا ضروری می نماید که در برخی موارد، خود مالک اقدام به عملیات ساخت و ساز نموده که در آن صورت عنوان سازنده را به خود می گیرد. برخلاف مهندسی ناظر، در بحث مجریان ذیصلاح، تعارض بارزی در قوانین و رویه شهرداری ها وجود دارد. توضیح آنکه در مفاد قانونی مبحث دوم مقررات ملی ساختمان، وظیفه انتخاب مجری برعهده مالک و صاحب کار گذاشته شده که شهرداری موظف است نام چنین مجری ذیصلاحی را در پروانه قید نماید؛ اما با وجود آنکه شهرداری می بایست بر این امر نظارت نماید، در

فرد آسیب دیده یا دیگر اشخاص ■ پیمانکاران ■ مجری ذیصلاح ■ مهندس ناظر ■ نهادهای نظارتی ■ مالک

نمودار ۱: فراوانی درصد تقصیر عوامل مؤثر در حوادث

عمل و در رویه مرسوم شهرداری ها، توجهی به وجود یا عدم مجری ذیصلاح در ساختمان نمی شود و شهرداری ها نظارت و کنترل دقیقی بر این موضوع ندارند. به همین دلیل است که در بسیاری از پروژه های ساخت و ساز از مجری صاحب صلاحیت استفاده نمی شود؛ و همین موضوع علاوه بر آنکه مسئولیت ناظر را بیشتر نموده، سبب شده تا سازنده یا پیمانکار که بعضاً خود مالک ساختمان هستند، در موارد عدم وجود مجری ذیصلاح، مشمول تقصیر شده و مسئول برای پرداخت خسارت وارده باشند. توضیح آنکه نبود مجری ذیصلاح یکی از مواردی است که سبب سنگینی وظایف ناظر شده و نهایتاً در روند مطلوب امر ساخت و ساز خلل ایجاد می کند؛ به دیگر عبارت، همانگونه که در تحلیل مفاد قانونی نیز نتیجه گیری شد، یکی از چالش های موجود در این است که هماهنگی میان وظایف مجری و ناظر وجود ندارد، و این در حالی است که به نظر میرسد با ایجاد تعادل میان وظایف ناظر و مجری، و الزام به حضور مجری ذیصلاح در ساختمان به منظور ایفای وظایف، تا حدودی بتوان به چالش های موجود پاسخ گفت. موضوع دیگر در رابطه با مالکان است که در بسیاری موارد به دلیل عدم استفاده از مجری ذیصلاح دارای مسئولیت بوده و مقصر شناخته می شوند، در مواردی نیز مالکین خود سازنده هستند و از این منظر تقصیر می گیرند. مسئله قابل توجه آن است که با وجود آنکه برای نهادهای چون شهرداری وظیفه نظارتی و کنترلی در نظر گرفته شده، اما میزان این مسئولیت به گونه ای نیست که در موارد نقض به راحتی بتوان جبران خسارت را برای آن در نظر گرفت؛ به دیگر سخن، شرایطی بر قوانین حاکم است که پیش از ورود نهادهای نظارتی چون شهرداری یا وزارت راه و شهرسازی، مسئولیت جبران خسارت به مهندسین ناظر، مجریان ذیصلاح یا سازندگان تعلق می گیرد. (رضایی منش و پرچمی جلال، ۱۴۰۰)

8

وظایف مهندسین ناظر از دیدگاه حقوقی و کیفی

مهندسین ناظر تمام رشته ها با توجه به این که اطلاع رسانی کافی در خصوص مسئولیت های آنان نمی شود و باتوجه به این که حتی در دادگاه ها آرای متناقضی در موضوع واحد صادر می شود باید برای جلوگیری از محکومیت خود در مراجع حقوقی و کیفی و هم چنین شورای انتظامی یک سری نکات را رعایت نمایند که در زیر به مهم ترین آنان اشاره شده است :

- یکی از وظایف مهندس ناظر ساختمان ارائه گزارش مرحله ای می باشد. یک مهندس وظیفه دارد تا در هر مرحله از نحوه روند کار و چگونگی عملکرد اجرای مراحل ساخت و ساز یک گزارش دقیق ارائه دهد. این گزارش مرحله ای در دفتر خدمات الکترونیک شهر ثبت می گردد. در این گزارش باید خلاصی و یا عدم خلاف مالک و یا مجری ساختمان و افراد دیگر به صورت دقیق و حرفه ای ثبت گردد. این امر نیازمند آموزش و شرکت در دوره های قراردادنویسی می باشد.
- زمانی که ساخت و ساز یک پروژه شروع شد نظارت مهندس ناظر ساختمان بر عملیات اجرائی ساختمان «نظارت مستمر» می باشد. نظارت مستمر به این مفهوم نمی باشد که ناظر متعهد است در کلیه ساعات کارگاهی ساختمانی حضور داشته باشد بلکه به این معنی است که ناظر متعهد است ساختمان تحت تعهد خود را زیر نظر داشته باشد و ساعت کاری مشخصی ندارد (مثلاً زمان بتن ریزی، خاک برداری و ...). مبنای نظارت مستمر خروجی های ناظر مثل گزارش نظارت و دستورکار و مکاتبات می باشد.
- مهندس با نظارت مستمرکار را مرتب رصد می نماید تا بتواند از حسن انجام کار مطمئن شود. باید در صورت وجود مشکلات و کم و کاستی آن را به مالک و سازنده ساختمان گوشزد نماید. بهتر است این تذکرات به صورت کتبی باشد تا در مقام دفاع بتواند از آن ها به عنوان مدرک استفاده نماید.
- حادثه در هر پروژه ای ممکن است پیش بیاید. این حوادث ممکن است باعث به وجود آمدن خسارت های مالی و جانی شوند. مهندس ناظر برای جبران کردن مشکلاتی از این دست باید از بیمه مسئولیت خود استفاده کند.

• با توجه به مشکلات عدیده مهندسين ناظر در رشته‌های عمران و معماری و برق و مکانیک در مواجهه با حوادث ساختمانی و حضور در محاکم قضایی و از طرفی نا آشنایی مهندسين با موضوعات و نکات حقوقی مربوط به حرفه خود، اغلب اوقات مدارک و مستندات پرونده و حتی اظهارات خود مهندس علیه خودش بوده که نهایتاً منجر به صدور حکم محکومیت علیه ایشان می‌گردد. در حالی که داشتن اندک اطلاعات حقوقی و قضایی و تهیه مستندات ساده در حین کار باعث کاهش درصد تقصیر ایشان و گاهی منجر به تبرئه می‌شود. (میررضوی و روانشادنیا، ۱۴۰۲)

بحث و نتیجه گیری

با توجه به مطالبی که در مورد مسئولیت ها و وظایف مهندس ناظر با استناد به قانون نظام مهندسی و آیین نامه‌های اجرایی آن و قانون شهرداری‌ها و همچنین باید در نظر گرفتن قانون مجازات اسلامی و قانون مسئولیت مدنی بیان شد می‌توان این نتیجه را گرفت که از لحظه شروع عملیات ساختمانی تا پایان مراحل ساخت و تحویل ساختمان، شخص مهندس ناظر مسئولیت عام در مورد سوانح پیش آمده در پروسه احداث را دارد. حتی بعد از اتمام فرایند ساخت در صورت بروز حادثه نیز در طول یک مدت عرفی که نشان دهنده تقصیر یا اهمال مهندس در حدود عملکرد او می‌باشد می‌توان حادثه را به او منتسب کرد. با توجه به پرونده های قضایی مطروحه و خوانده شده در اکثر مواردی که ناظرین درصد تقصیر گرفته اند، عدم ارائه گزارشات بموقع و ناقص به مراجع ذیصلاح علت اصلی سببیت آنها در حادثه می باشد. مهندسان ناظر هم مسئولیت حرفه ای و شغلی دارند و هم مثل سایر افراد عادی جامعه در صورت ورود ضرر به دیگران به واسطه انتساب ضرر به فعل آنان ضامن جبران ضررهای وارده می باشند. تقویت مهارت های علمی، آشنایی و عمل به قوانین، نظامات حرفه ای و شغلی، بالا بردن اطلاعات حقوقی مهندسان، در کاهش مسئولیت های قانونی که تبعاً ایجاد امنیت شغلی را به دنبال خواهد داشت نقش مهمی دارد.

«مهندس کامیار میررضوی؛ پدر علم حقوق مهندسی ایران» در دوره های آموزشی و پژوهش های خود با عنوان «حقوق مهندسی در حوزه ساخت و ساز شهری و روستایی» این گونه بیان می کنند: مهندسين ناظر می بایستی وضعیت پروژه های ساختمانی خود را بطور مستمر زیر نظر گرفته و گزارشات خود را در موعد و زمان مؤثر در سامانه شهرداری ثبت نمایند. حادثه در کمین بوده و طبق گزارشات و پرونده های قضایی حدود ۷۹ درصد حوادث ناشی از کار متوجه حوادث ساختمانی می باشد. در این میان مهندسان ناظر اگر گزارشات مناسب و دستور کارهای لازم را به سازمان های ذیربط ارائه نکرده باشند در جلسات کارشناسی با احتمال بسیار زیاد در دید اول مقصر شناخته می شوند. توصیه می شود مهندسين ساختمان فارغ از هر نوع رشته و گرایشی مسئولیت خود را تحت پوشش بیمه قرار دهند تا در صورت وقع حوادث، جبران خسارات برای آنها تسهیل گردد.

منابع

کاتوزیان، ناصر، مسئولیت مدنی - الزام های خارج از قرارداد، تهران، نشر دانشگاه تهران، چاپ دهم، ۱۳۹۰

میر رضوی، کامیار، روانشاد نیا، مهدی، حقوق مهندسی ساختمان، ۱۴۰۲

قانون مدنی، ۱۳۰۷

قانون مسئولیت مدنی، ۱۳۳۹

قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲

قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان ، ۱۳۷۴

آیین نامه حفاظتی کارگاه های ساختمانی ، ۱۳۷۶

دفتر مقررات ملی و کنترل ساختمان ، مبحث دوم مقررات ملی ساختمان ، نظامات اداری ، ۱۳۸۴

دفتر مقررات ملی و کنترل ساختمان ، مبحث دوازدهم مقررات ملی ساختمان ، ایمنی و حفاظت کار در حین اجرا ، ۱۳۹۲

آیین نامه زلزله ایران (استاندارد ۲۸۰۰) ، ۱۳۹۳

حاجی حیدری ، مصطفی ، چالش های حقوق مهندسی در ساخت و ساز شهری ، سومین کنفرانس بین المللی پژوهش های کاربردی در مهندسی سازه و مدیریت ساخت ، تیرماه ۱۳۹۸

رضایی منش ، محمدمیر ، پرچمی جلال ، مجید ، چالش های عدم حضور مجری ذیصلاح در ساخت و ساز شهری و دعاوی حقوق مهندسی آن ، هفتمین کنگره سالانه بین المللی عمران، معماری و توسعه شهری، آذر ماه ۱۴۰۰